# Utbildningsutskottets betänkande 1981/82: 6

**om studie- och yrkesorientering i grundskola och gymnasieskola m. m. (prop. 1981/82: 15)**

## Propositionen

Regeringen har i proposition 1981/82: 15 (utbildningsdepartementet)

*dels* föreslagit riksdagen att

1. godkänna de riktlinjer som i propositionen har förordats för skolans arbetslivsförberedelse,
2. godkänna vad som i propositionen har förordats om intagning till gymnasieskolan på grundval av höstterminsbetyget i årskurs 9,
3. godkänna vad som i fråga om yrkesintroduktion i propositionen har förordats om en prövning av andra alternativ efter varje tioveckorsperiod,
4. godkänna att för studie- och yrkesorienteringsfunktionen i grundskolan och gymnasieskolan samt för uppföljande studie- och yrkesorientering konstrueras statligt reglerade tjänster i huvudsaklig överensstämmelse med vad som har förordats i propositionen,
5. godkänna de principer för statsbidrag till studie- och yrkesorientering som har förordats i propositionen,
6. besluta att den nya organisationen i fråga om tjänster skall börja tillämpas den 1 juli 1983,
7. besluta att de nya principerna för statsbidrag skall gälla för tiden fr. o. m. den 1 juli 1982,
8. bemyndiga regeringen att vidta de övergångsåtgärder som behövs,

*dels* berett riksdagen tillfälle att ta del av vad som i propositionen anförts

9. om studie- och yrkesorientering för invandrarelever,
10. om ansvarsfördelningen mellan skol- och arbetsmarknadsmyndigheterna avseende studie- och yrkesorientering,
11. om ansvarsfördelningen mellan skolöverstyrelsen och arbetsmarknadsstyrelsen i fråga om produktion och distribution av tryckt informationsmaterial,
12. beträffande fortbildning av studie- och yrkesorienteringskonsulenter.

I propositionen behandlas mål och riktlinjer för studie- och yrkesorienteringen (syo) och organisationen av denna i grundskolan och gymnasieskolan.

Ett av skolans viktigaste mål är att förbereda eleverna för arbetslivet. Denna arbetslivsförberedelse är en uppgift för all undervisning. När den

nya läroplanen för grundskolan (Lgr 80) träder i kraft höstterminen 1982 ersätts den praktiska yrkesorienteringen (pryo) med praktisk arbetslivsorientering (prao) på minst sex veckor. I propositionen läggs stor vikt på praons utformning och kvalitet liksom dess inplanering i undervisningen.

I samband med vägledningen inom syo bör de elever prioriteras, som har svårigheter av något slag i skolan, vilket ofta gäller exempelvis invandrarelever. Uppföljningen av de elever som är 16 och 17 år och som efter grundskolan varken studerar eller har arbete bör vara en annan prioriterad uppgift för syon. Föredraganden förordar att verksamheten med intagning till gymnasieskolan på höstterminsbetyget i årskurs 9 skall bli reguljär. Vidare föreslås en något annorlunda ordning för 40-veckors yrkesintroduktion.

Planeringsrådens uppgifter och arbetsformer berörs, både med avseende på de lokala och de regionala råden.

För att betona syons roll som en del av skolans arbetslivsförberedelse föreslås tjänster, i vilka kan ingå både syo och undervisning. Därigenom underlättas utläggning av tjänster så att syo-funktionärerna kan få full tjänst på en skolenhet. Syo bör vara huvudfunktionen i tjänsten. I syo-tjänsten bör också kunna ingå tjänstgöring som sekreterare i det lokala planeringsrådet och inom den uppföljande verksamheten. Yrkesvalslärare bör vara behöriga att söka de nya syo-konsulenttjänsterna.

Syo-anslaget bör föras över till driftbidraget för grundskolan resp. för gymnasieskolan. Förslagen i propositionen föreslås träda i kraft den 1 juli 1982. Den nya organisationen för syo-funktionärer bör börja tillämpas den 1 juli 1983.

## Motionerna

### Motioner väckta under allmänna motionstiden vid riksmötet 1980/81

1980/81: 548 av Ylva Annerstedt (fp) vari yrkas att riksdagen hos regeringen hemställer om förslag till en förstärkning av syo-konsulenternas och yrkesvägledarnas utbildning inom den tekniska sektorn.

1980/81: 733 av Ylva Annerstedt (fp) vari yrkas att riksdagen hos regeringen hemställer att försöksverksamhet med studie- och yrkesorientering i förskolan och på lågstadiet initieras inom ramen för nuvarande resurser.

1980/81: 1713 av Marianne Stålberg m. fl. (s) vari, såvitt nu är i fråga, yrkas

3. att syo-konsulenternas utbildning ses över med hänsyn till vad i motionen anförts.

(Yrkandena 10 och 11 har utskottet behandlat i betänkande 1980/81: 20, yrkande 4 i betänkande 1980/81: 22, yrkandena 1, 2 och 9 i betänkande 1980/81: 37, yrkandena 5, 6 och 7 i betänkande 1980/81: 39 samt yrkande 8 i betänkande 1981/82: 3.)

**Motioner väckta med anledning av proposition 1981/82: 15**

1981/82: 73 av Stig Alemyr m. fl. (s) vari yrkas

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om centralt utarbetade modeller som stöd för det lokala syo-arbetet,

2. att riksdagen med hänvisning till vad som anförts i motionen återförvisar förslagen om statligt reglerade tjänster för syo-konsulenter och fortbildning av syo-konsulenter samt begär nytt förslag av regeringen i enlighet med de riktlinjer som anges i motionen,

3. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om anpassning av skolarbetet under vårterminen i årskurs 9 i samband med att s. k. höstterminsintagning till gymnasieskolan införs.

1981/82: 74 av Lars Hedfors m. fl. (s) vari yrkas

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om försöksverksamhet med s. k. rullande praktisk arbetslivsorientering,

2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om studie- och yrkesorientering för elever med fysiska, psykiska eller sociala handikapp samt invandrarelever,

3. att riksdagen beslutar att ett särskilt statsbidrag skall utgå för uppföljande studie- och yrkesorientering och inte bakas in i förstärkningsresursen, som föreslås i propositionen,

4. att riksdagen uttalar att det för tillträde till den nya syo-funktionärsutbildningen skall krävas en tidigare yrkeserfarenhet av minst samma omfattning som till den nuvarande utbildningen.

1981/82: 75 av Lars Werner m. fl. (vpk) vari yrkas att riksdagen beslutar att komplettera de i proposition 1981/82: 15 förordade riktlinjerna för skolans arbetslivsförberedelse i enlighet med vad som anförts i motionen.

1981/82: 76 av Hans Nyhage m. fl. (m) vari yrkas

1. att riksdagen uttalar att kvaliteten i den praktiska arbetslivsorienteringen (prao) skall vara utgångspunkten för dess utformning och omfattning,

2. att riksdagen beslutar att handlingsprogram *skall* utformas för den praktiska arbetslivsorienteringen samt att detta *skall* redovisas i den lokala arbetsplanen,

3. att riksdagen uttalar att även staten och landstingen har ett ansvar för att prao-platser erbjuds,

4. att riksdagen uttalar att studie- och yrkesorienteringen skall vara en saklig och objektiv orientering som ges med respekt för den enskilda individen,

5. att riksdagen avslår regeringens förslag om intagning till gymnasie-

skolan på grundval av höstterminsbetyget i årskurs 9 och uttalar att försöksverksamheten bör utvärderas och redovisas för riksdagen innan beslut fattas,

6. att riksdagen beslutar avslå propositionens förslag om nya tjänster med enbart studie- och yrkesorientering,

7. att riksdagen uttalar att syo-tjänsterna konstrueras med stor flexibilitet beträffande kombinationen av studie- och yrkesorientering och undervisning,

8. att riksdagen uttalar att skolstyrelserna själva får välja former för kontakt mellan skola och arbetsliv,

9. att riksdagen beslutar att det för varje elev i yrkesintroduktionen skall upprättas ett skriftligt individuellt åtgärdsprogram och att skolstyrelsen har ett kontinuerligt uppföljningsansvar.

1981/82: 77 av Alf Wennerfors (m) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att de i motionen anförda synpunkterna beaktas.

## Utskottet

Nuvarande organisation för studie- och yrkesorientering (syo) bygger på riksdagens beslut med anledning av proposition 1971: 34 om studie- och yrkesorientering i grundskola och gymnasieskola (UbU 1971: 21, rskr 1971: 214). Vid beslutet om försöksverksamhet med syo uttalade riksdagen att Kungl. Maj:t med uppmärksamhet borde följa utvecklingen inom området och när erfarenheter vunnits återkomma till riksdagen i frågan. Kungl. Maj:t uppdrog den 4 juni 1971 åt skolöverstyrelsen (SÖ) att under en femårsperiod utvärdera försöksverksamheten med den nya syo-organisationen.

Den 30 juni 1979 inkom SÖ till regeringen med en utvärderingsrapport. Rapporten har remissbehandlats.

I nu föreliggande proposition 1981/82: 15 behandlas mål och riktlinjer för syon och organisationen av denna i grundskolan och gymnasieskolan.

### 1. Riktlinjer för skolans arbetslivsförberedelse

Syo är ett sammanfattande begrepp för inslag i skolans undervisning som särskilt syftar till att ge eleverna förberedelse för framtida yrkesval och kunskaper om arbetslivet. Ett led i elevernas syo är den praktiska arbetslivsorienteringen (prao). Denna är alltså en del av skolans förberedelse av eleverna för arbetslivet och skall bidra till att ge eleverna ökade kunskaper om samhälle och arbetsliv. Praon skall föra in kunskaper om arbetslivet i undervisningen.

I propositionen fastslås att praon på ett planerat och systematiskt sätt

bör ingå i skolans undervisning. Det bör åligga alla lärare och skolledare att inom ramen för sitt arbetsområde i skolan tillgodose elevernas behov av arbetslivsförberedelse. Föredragande statsrådet erinrar om att praon enligt den nya läroplanen har en bredare målsättning jämfört med den tidigare verksamheten med praktisk yrkesorientering.

Riksdagen beslöt med anledning av propositionen om ny läroplan för grundskolan m. m. (prop. 1978/79: 180, UbU 1978/79: 45, rskr 1978/79: 422) att för praon skulle anslås upp till tio veckor utlagda under hela grundskoletiden. Detta mål kan emellertid inte uppnås omedelbart, bl. a. av det skälet att det kan vara svårt att få fram tillräckligt antal praktikplatser. Som en första etapp mot målet gäller fr. o. m. läsåret 1982/83 att praon skall omfatta minst sex veckor. Statsrådet anför i den nu aktuella propositionen att praon, som en följd av att den fått en större tidsresurs i grundskolans undervisning, skall ingå i olika former i skolans verksamhet från den första till den sista årskursen.

Enligt läroplanen för grundskolan (Lgr 80) utgör studiebesök och prao en del av skolans läroplansbundna verksamhet, som förläggs utanför skolbyggnaden. Detta innebär således att skolan har ett ansvar för eleven även under den del av skoltiden som eleven tillbringar i arbetslivet. Genom praon får eleverna material och exempel från arbetslivet att arbeta vidare med i skolan. Anknytningen till skolans undervisning bör enligt föredragande statsrådet vara den övergripande målsättningen för skolan, eleven och arbetsplatsen vid prao. I skolstyrelsens ansvar för utbildningen i grundskolan ligger självfallet, menar statsrådet, en skyldighet att se till att praon anordnas enligt läroplanen och andra föreskrifter.

I läroplanen för grundskolan (Lgr 80) understryks att *kvaliteten i skolans arbetslivsanknytning* måste förbättras. Detta bör enligt föredragande statsrådet ske genom att studiet av arbetslivet byggs upp på samma systematiska sätt som studiet av olika ämnen i skolan. Vidare framhålls att det visserligen är viktigt att eleverna får erfarenheter från så många verksamhetsområden inom arbetslivet som möjligt, men att krav på kvalitet i praon är minst lika viktigt. Därmed avser statsrådet de möjligheter eleverna får att personligen delta i olika verksamheter på arbetsplatsen, den handledning av och den kontakt de får med arbetstagarna och partsföreträdarna på arbetsplatsen samt de möjligheter eleverna får att skaffa sig fördjupade kunskaper och erfarenheter om en arbetsplats. För att praon skall uppnå sitt syfte krävs enligt föredragande statsrådet ett gediget planeringsarbete, en god organisation och lärare som betraktar elevernas arbetslivskontakter som en resurs för sin undervisning i olika ämnen.

Att kvaliteten i praon skall vara utgångspunkten för dess utformning och omfattning krävs i motion 1981/82: 76 (yrkande 1). Motionärerna anser det vidare så viktigt att syftet och målen för verksamheten styr valet av åtgärder att det måste klart fastslås i skolförordningen att ett handlingspro-

gram för praon *skall* utformas och att detta *skall* redovisas i den lokala arbetsplanen (yrkande 2).

Utskottet instämmer i vad föredragande statsrådet anfört om krav på kvalitet i praon. Utskottet ansluter sig också till att man på varje skola – med utgångspunkt i lärarnas, elevernas och arbetslivsrepresentanternas erfarenheter och uttryckta önskemål – bör utforma handlingsprogram för praon, vilket bör redovisas i den lokala arbetsplanen. Därigenom tillgodoses motionärernas önskemål, varför riksdagen bör avslå motion 1981/82: 76 yrkandena 1 och 2.

I motion 1981/82: 74 framförs farhågor för att det kan bli svårt att skaffa fram alla de prao-platser som kommer att behövas vid en fortsatt utvidgning av prao-verksamheten. Det finns enligt motionärerna vidare risk för att de kvalitativa kraven på prao-platserna inte blir uppfyllda. De menar att man bör se över möjligheterna att ändra prao-verksamhetens organisation. Ett sätt skulle härvid vara att ett system med "*rullande prao*" införs, dvs. att endast några få elever åt gången går ut på prao. Man skulle då kunna utnyttja ett begränsat antal väl lämpade arbetsplatser (yrkande 1).

Utskottet anser att det kan finnas uppenbara nackdelar i ett system med "rullande prao". De hänför sig bl.a. till de problem som uppstår, när enstaka eller ett fåtal elever återvänder till arbetet i skolan från arbetsplatsen utanför skolan. Det skulle enligt utskottets mening krävas särskilda resurser för att hjälpa de återvändande eleverna att inhämta vad de gått miste om av undervisningen i skolan under prao-perioden. Nuvarande regler för ifrågavarande verksamhet ger dock vissa möjligheter för kommun att anpassa praon efter näringslivets struktur på orten. Dessa regler bör självfallet fortfarande finnas kvar. Med hänvisning härtill avstyrker utskottet motion 1981/82: 74 yrkande 1.

Beträffande *tillgången på prao-platser* anförs bl. a. i propositionen att de privata och kommunala arbetsgivarna f. n. tar emot en större andel av eleverna i prao än vad som svarar mot dessa arbetsgivares andel av arbetsmarknaden. Mot bakgrund härav hemställs i motion 1981/82: 76 yrkande 3 att riksdagen uttalar att även staten och landstingen har ett ansvar för att prao-platser erbjuds.

Utskottet utgår från att samtliga sektorer inom arbetslivet tillhandahåller praktikplatser i ett antal som står i rimligt förhållande till resp. sektors andel av arbetsmarknaden. Det bör härvid vara naturligt att staten och landstingen påtar sig en andel av prao-platserna som i stort är proportionell med antalet heltidsanställda hos dem. Detta innebär en utökning av antalet prao-platser hos staten och landstingen i förhållande till situationen läsåret 1979/80. Utskottet anser att frågan ej behöver föranleda någon särskild åtgärd från riksdagens sida. Motion 1981/82: 76 yrkande 3 bör därmed avslås.

I propositionen anförs att arbetslivsorienteringen liksom skolans övriga verksamhet skall främja *jämställdhet mellan kvinnor och män* i familj, arbetsliv och samhälle i övrigt. Beträffande flickors och pojkars studieval framgår det av en nyligen publicerad forskningsrapport från gymnasieutredningen att det fortfarande är stora skillnader i deras val. I proposition 1980/81: 126 om arbetsmarknadspolitikens framtida inriktning anförs att kvinnors benägenhet till yrkesmässig rörlighet kommer att vara av avgörande betydelse för kvinnors sysselsättning under 1980-talet. De negativa effekterna av flickornas könsrollsbundna val i skolan för deras framtida verksamhet betonas klart. Mot denna bakgrund vill föredragande statsrådet i den nu aktuella propositionen understryka att det är ett stort ansvar som vilar på skolan att göra eleverna och framför allt flickorna medvetna om vad följderna kan bli av de könsrollsbundna valen.

I praon skall eleverna enligt läroplanen för grundskolan under minst veckolånga perioder skaffa sig erfarenheter från var och en av följande tre arbetslivssektorer: 1. Teknik och tillverkning, 2. Handel, kommunikation, service, jord- och skogsbruk, 3. Kontor och förvaltning, vård, kultur och undervisning. Föredragande statsrådet understryker vikten av att skolan verkar för att eleverna kombinerar valen inom de tre sektorerna på ett sådant sätt att pojkar får inblick i kvinnodominerade yrken och flickor i mansdominerade.

Enligt motion 1980/81: 733 tycks insatserna på könsrollsområdet komma alltför sent för att kunna påverka 15–17-åringar. Mot bakgrund av att så få förändringar skett på området med redan prövade åtgärder hemställer motionären om försöksverksamhet med syo i förskolan och på lågstadiet.

Utskottet vill i detta sammanhang erinra om vad som anförts i det föregående, nämligen att praon skall ingå i skolans verksamhet från den första till den sista årskursen. De arbetsplatsstudier som i form av studiebesök kan äga rum på låg- och mellanstadierna bör kunna medverka till önskade attitydförändringar hos eleverna. Skolan skall verka för jämställdhet mellan kvinnor och män. Enligt läroplanen har skolledningen ett speciellt ansvar för att material om könsrollsfrågor tillförs skolan. I proposition 1978/79: 180 om läroplan för grundskolan m. m. anförde föredragande statsrådet att praktiska arbetsformer på låg- och mellanstadierna kan utvecklas som anknyter till förskolans pedagogik. Härvid kan, menade statsrådet, elevernas inställning till jämställdhet mellan pojkar och flickor påverkas. Utskottet, som erinrar om att kommun med egna medel har möjlighet att initiera den i motionen angivna försöksverksamheten, utgår från att kommittén (U 1981: 01) angående samverkan mellan förskola och skola uppmärksammar den fråga som motionen aktualiserat. Riksdagen bör med hänvisning till vad utskottet här har anfört avslå motion 1980/81: 733.

I propositionen erinras om vad som står i läroplanen för grundskolan (Lgr 80) om skolans ansvar för elever med särskilda behov. Inom den enskilda skolan och inom arbetsenheterna skall insatserna, bl. a. syo,

fördelas efter elevernas behov av stöd. Syo och därmed också *vägledningen* är en resurs som skall utnyttjas i överensstämmelse med skolans övergripande mål. Prioritering av insatser, också när det gäller vägledning, är enligt statsrådets mening inte enbart den enskilda funktionärens angelägenhet. Prioriteringsfrågor av principiell art skall diskuteras och planeras i arbetsenheten, sedan skolledningen beslutat om arbetets övergripande fördelning. Enligt föredragande statsrådet får vägledningsinsatserna inte fungera så att de bara riktas mot problemfallen. Alla elever behöver kvalificerad syo, inkl. vägledning. Föredragande statsrådet påpekar att det kan finnas viss risk i en stark betoning av en kompensatorisk inriktning av syon.

I propositionen berörs i detta sammanhang det problem som ligger i de samtidiga kraven på att dels informera allsidigt om alla sorters utbildningar, dels tillfredsställa rekryteringsbehoven inom utbildningsväsendet och på arbetsmarknaden.

Enligt motion 1981/82: 73 leder resonemanget i propositionen inte till någon slutsats som kan vara till hjälp i resursfördelningen och bedömningen av insatserna lokalt. Motionärerna menar att riksdagen klart måste säga ut att rätten till syo och vägledning gäller alla elever. Därutöver är behovet av hjälp och stöd större hos vissa elevgrupper. Vad gäller de yrkesetiska frågorna – att balansera mellan å ena sidan förväntningar på att elevströmmarna skall styras till utbildningsområden och arbetsmarknadssektorer där rekryteringsbehoven är stora och å andra sidan att ge en allsidig information med hänsyn till den enskilde elevens behov – finns det enligt motionärernas mening ett centralt ansvar. I motionen betonas syo-funktionärens uppgift att göra klart för eleven var rekryteringsbehoven eller de vakanta utbildningsplatserna finns. SÖ bör få i uppdrag att utarbeta modeller som stöd för det lokala syo-arbetet (yrkande 1). De yrkesetiska frågorna avseende syo-funktionen berörs även i motion 1981/82: 76. Motionärerna hemställer att syon skall vara en saklig och objektiv orientering som ges med respekt för den enskilde individen (yrkande 4).

Utskottet ansluter sig till vad som i propositionen har förordats om fördelning av insatser inom kommunen med hänsyn till de olika rektorsområdenas behov. Fördelningen av syo-insatserna skall emellertid ske på sådant sätt att alla elever får del därav. Utskottet vill understryka vad som i propositionen (s. 27) sägs om de tillbakadragna och passiva eleverna, som ofta inte självmant tar initiativ till ett vägledningssamtal trots att de skulle behöva det. Utskottet vill även betona att insatser för flickorna är särskilt nödvändiga mot bakgrund av deras utsatta situation på arbetsmarknaden.

Om kommunerna behöver hjälp med att organisera visst syo-arbete, kan det bli nödvändigt att SÖ tillhandahåller servicematerial innehållande exempel på hur arbetet kan läggas upp lokalt. Någon detaljstyrning från centralt håll får det dock inte bli fråga om. Kommunen har ansvaret för att alla elever i så stor utsträckning som möjligt får den hjälp de behöver. Mot

bakgrund av riksdagens och regeringens strävan att låta gymnasieskolans utbud av utbildningar alltmer svara mot samhällets behov finner utskottet det naturligt att syo-funktionären tilldelas en aktiv roll i arbetet med att informera och vägleda eleverna i deras valsituation, oavsett det gäller deras fortsatta studier eller deras utträde på arbetsmarknaden. Självklart skall detta ske sakligt och med känsla för och hänsyn till den enskilde individens uttryckta önskan, fallenhet och behov.

Med hänvisning till vad utskottet här har anfört bör riksdagen godkänna vad som förordats i denna fråga i propositionen och samtidigt avslå motionerna 1981/82: 73 yrkande 1 och 1981/82: 76 yrkande 4.

Utskottet vill i sammanhanget erinra om den nya organisationen med arbetsvägledare vid arbetsförmedlingarna. Enligt riktlinjer för deras verksamhet skall de i sin vägledning i första hand erbjuda utbildning, som är anpassad till arbetsmarknadens behov.

Beträffande syo för *elever med fysiska eller psykiska handikapp* ansåg integrationsutredningen (U 1978: 07) i sitt remissyttrande över SÖ:s utvärderingsrapport att det generella syo-bidraget bör konstrueras så att det täcker även de elevers behov som kräver speciella syo-insatser. Fördelningen av tillgängliga resurser mellan de olika skolenheterna får göras efter en ansvarsfull genomgång av var de olika behoven finns. Utredningen avvisade SÖ:s förslag att vid statsbidragsgivningen vikta de rörelsehindrade eleverna och invandrareleverna.

Föredragande statsrådet delar utredningens uppfattning att vissa elevgrupper inte bör viktas vid beräkning av statens bidrag till syo-verksamheten. Att tillse att syo-insatser speciellt kommer handikappade elever till godo är en uppgift för skolstyrelsen vid resursfördelningen inom kommunen.

I motion 1981/82: 74 anför motionärerna att det är självklart att elever med särskilda behov och svårigheter bör tilldelas särskilda resurser bl. a. inom syo-verksamheten. Det är nödvändigt att detta på något sätt markeras vid fördelningen av statens bidrag till denna verksamhet (yrkande 2 i denna del).

Utskottet, som inte har något att erinra mot de principer för resursfördelningen som förordas i propositionen och som ovan redovisats, avstyrker motion 1981/82: 74 yrkande 2 i denna del.

I motion 1981/82: 75 föreslås att de av regeringen förordade riktlinjerna för skolans arbetslivsförberedelse kompletteras med bl. a. en grundläggande orientering om motsättningarna mellan de lönarbetande och arbetsplatsernas ägare samt dessa motsättningars avgörande betydelse för bl. a. arbetsförhållandena.

Enligt läroplanen för grundskolan (Lgr 80) skall eleverna genom arbetslivsorienteringen och genom skolans syo bl. a. skaffa sig insikt i *partsförhållandena i arbetslivet* och i de olika synsätt och intressen som parterna

företräder. Utskottet vill i sammanhanget erinra om vad utskottet anförde i sitt betänkande med anledning av proposition 1978/79: 180 om ny läroplan för grundskolan m. m. (UbU 1978/79: 45 s. 44), nämligen att det är väsentligt att arbetslivet i så stor utsträckning som möjligt belyses av dem som direkt arbetar med frågorna. Utskottet vill härtill lägga de självklara och naturliga möjligheter eleverna genom praon bör få till kontakt med arbetstagarna och partsföreträdarna på arbetsplatsen. Riksdagen bör avslå motion 1981/82: 75.

Utskottet har inget att erinra mot vad föredragande statsrådet i övrigt har anfört om skolans arbetslivsförberedelse och föreslår att riksdagen godkänner vad som har förordats i dessa avseenden.

**2. Syo för invandrarelever**

Föredragande statsrådet framhåller i propositionen att det är på skolan som ansvaret vilar för elever med svårigheter där. Invandrarelever som har svårigheter i skolarbetet omfattas således av skolans särskilda ansvar. Detta särskilda ansvar innebär att de resurser som skolan förfogar över för att stödja elever med särskilda behov även skall komma de invandrarelever till godo som bedöms vara i behov av dem.

Föredragande statsrådet instämmer vidare med TCO som i sitt yttrande över SÖ:s utvärderingsrapport framhåller att, liksom det är naturligt att syo ingår i all skolans undervisning, bör den självklart ingå i hemspråksundervisning och undervisning i svenska. Det bör enligt statsrådets mening vara naturligt att ta till vara hemspråkslärarnas speciella kapacitet när det gäller social kontaktverksamhet t. ex. i samband med föräldrakontakter och i vägledningssammanhang.

Syo för invandrarelever bör enligt propositionen i princip inte skilja sig från syon för alla andra elever. Många invandrarelever har emellertid på grund av sin härkomst och kulturbakgrund svårigheter i skolarbetet och vid studie- och yrkesvalet, vilket kan kräva särskilda insatser i det enskilda fallet. Problemen skiftar mellan olika kommuner och mellan olika språkgrupper. Mot bakgrund härav erinrar statsrådet om vad dåvarande statsrådet Mogård anfört under anslaget Särskilda åtgärder på skolområdet i 1981 års budgetproposition (prop. 1980/81: 100 bil. 12 s. 263). Där uttalades att länsskolnämnden vid fördelning av den aktuella resursen så långt som möjligt bör utgå från en helhetsbedömning av situationen inom skolväsendet i resp. kommun. I en sådan helhetsbedömning kan också invandrarelevernas behov ingå.

Utskottet, som inte har något att erinra mot vad föredragande statsrådet anfört om syo för invandrarelever, föreslår att riksdagen avslår motion 1981/82: 74 yrkande 2 i denna del samt lägger till handlingarna vad som har anmälts i propositionen.

### 3. Övergången till gymnasieskolan och arbetslivet

År 1974 inleddes en försöksverksamhet med modifierad intagning till gymnasieskolan och uppföljande syo. Försöket innebar att intagningsnämnderna gjorde en preliminär intagning till gymnasieskolan på grundval av höstterminsbetygen. De elever som då befanns löpa risk att inte bli intagna på sina förstahandsval erhöll besked därom. Syftet var att det skulle finnas god tid att ge eleverna förstärkt syo medan de fortfarande gick kvar i årskurs 9. Erfarenheterna av verksamheten blev goda, varför den blev reguljär år 1977.

I samma syfte startade läsåret 1978/79 försöksverksamhet med slutlig intagning till gymnasieskolan på grundval av terminsbetyget från höstterminen i årskurs 9. Regeringen föreslår nu att detta blir den reguljära ordningen fr. o. m. intagningen till gymnasieskolan inför läsåret 1983/84.

Enligt motion 1981/82: 76 (yrkande 5) bör försöksverksamheten utvärderas och redovisas för riksdagen, innan ställning tas till intagning till gymnasieskolan på grundval av höstterminsbetyget i årskurs 9. Enligt motion 1981/82: 73 är en förutsättning för bifall till propositionen på den nu aktuella punkten att riksdagen uppdrar åt regeringen att låta SÖ utarbeta underlag för de förändringar som behöver göras av skolarbetet under vårterminen i årskurs 9 (yrkande 3). Motionärerna menar att det är helt nödvändigt att åtgärder vidtas så att skolarbetet anpassas till de nya förutsättningarna.

Riksdagen uttalade vid sitt beslut med anledning av proposition 1978/79: 180 om läroplan för grundskolan m. m. (UbU 1978/79: 45 s. 59) att ett system med intagning till gymnasieskolan på höstterminsbetyget i årskurs 9 borde genomföras så snart som möjligt. Riktpunkten borde vara att intagningen till läsåret 1982/83 gjordes på höstterminsbetyget år 1981.

SÖ har i skrivelse till regeringen den 8 juli 1981 för kännedom överlämnat tre rapporter från kommuner som deltagit i försöket inför läsåret 1980/81. En utvärdering har genomförts lokalt. Av skrivelse från SÖ till regeringen den 27 oktober 1981, till vilken fogats en rapport med utvärdering av försök med intagning till gymnasieskolan på höstterminsbetyget i årskurs 9, framgår att 29 kommuner deltog i försöksverksamheten inför innevarande läsår. SÖ avser att göra en noggrann analys av de erfarenheter som redovisas i den sistnämnda rapporten.

Enligt utskottets mening bör intagningen till gymnasieskolan fr. o. m. intagningen till läsåret 1983/84 ske på höstterminsbetyget i årskurs 9 i grundskolan. Utskottet tillstyrker förslaget i propositionen vilket ger bättre möjligheter att anpassa elevönskemålen och den gymnasiala organisationen till varandra liksom att ge ökat syo-stöd till de elever som är osäkra i sitt studie- och yrkesval. En förändring av detta slag påverkar dock samtidigt skolarbetet i den avslutande årskursen.

Förslaget i propositionen måste därför enligt utskottets mening kombi-

neras med att nödvändiga åtgärder vidtas så att skolarbetet anpassas till de nya förutsättningarna på det sätt som föreslås i motion 1981/82: 73.

SÖ bör därför få i uppdrag att utifrån vunna erfarenheter utarbeta underlag för ett förändrat arbetssätt i årskurs 9. Regeringen bör föranstalta om de förändringar som behöver göras av skolarbetet under årskurs 9. Detta arbete bör grundas på den utvärdering som f. n. äger rum angående försöksverksamheten med höstterminsintagning.

Utskottet vill erinra om att intagning på höstterminsbetyget i årskurs 9 gäller enbart vid direktövergång från grundskolan till gymnasieskolan. Vårterminsbetygets roll såsom bevis på grundskolekompetens förändras inte. Däremot måste grunderna för höstterminsbetyget ändras så att det får karaktären av ett sammanfattningsbetyg. Utskottet föreslår att riksdagen med avslag på motion 1981/82: 76 yrkande 5 godkänner vad som förordats i proposition 1981/82: 15 om intagning till gymnasieskolan på grundval av höstterminsbetyget i årskurs 9. Beträffande anpassning av skolarbetet under vårterminen i årskurs 9 föreslår utskottet att riksdagen med bifall till motion 1981/82: 73 yrkande 3 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet här har anfört.

Våren 1980 beslöt riksdagen med anledning av proposition 1979/80: 145 om åtgärder för att främja ungdomens utbildning i gymnasieskolan m. m. bl. a. att kommuner med gymnasieskola genom statsbidrag skulle ges möjlighet att anordna *yrkesintroduktion* om högst 40 veckor för ungdomar i åldern 16–17 år som saknar sysselsättning (UbU 1979/80: 34, rskr 1979/80: 363). Syftet med verksamheten är att underlätta för ungdomar att träda ut på arbetsmarknaden.

Föredragande statsrådet erinrar i den nu aktuella propositionen om att yrkesintroduktionen är avsedd att vara ett sista alternativ i de fall eleverna inte kan eller vill välja kursplanebunden yrkesutbildning. Den får därför inte presenteras som ett valalternativ samtidigt som annan utbildning. Statsrådet menar att yrkesintroduktionen i stället bör motivera eleven för utbildning. Därför föreslås att den ordningen bör införas att skolstyrelsen efter varje tioveckorsperiod – om inte eleven lyckats få fast anställning – bör överväga om inte yrkesintroduktionen kan utbytas mot eller varieras med i första hand yrkesutbildning inom någon specialkurs eller linje i gymnasieskolan eller inom gymnasial lärlingsutbildning.

Enligt motion 1981/82: 76 yrkande 9 bör riksdagen besluta att det för varje elev i yrkesintroduktion skall upprättas ett skriftligt individuellt åtgärdsprogram och att skolstyrelsen har ett kontinuerligt uppföljningsansvar.

I förordningen (1980: 534) om försöksverksamhet med introduktionsprogram och yrkesintroduktion knutna till gymnasieskolan föreskrivs bl. a. att skolstyrelsen skall svara för tillsyn över yrkesintroduktionen hos företagen och institutionerna och även i övrigt följa hur denna verksamhet bedrivs och utfaller. Vidare skall det för yrkesintroduktionen finnas en verksamhetsplan, som skolstyrelsen upprättar.

Utskottet har inhämtat att SÖ tillställer kommunerna inte bara underlag för skolstyrelsens verksamhetsplan för yrkesintroduktionen utan även underlag för överenskommelse – avseende varje enskild individ – mellan skolan och den arbetsplats som åtagit sig att ta emot en elev i yrkesintroduktion. Motionärernas krav på individuellt åtgärdsprogram och kontinuitet i skolans uppföljningsansvar måste som utskottet ser det vara tillgodosedda dels genom regeringens förslag att pröva reguljär utbildning i stället för yrkesintroduktion efter varje tioveckorsperiod, dels genom de skriftliga överenskommelser mellan skolan och arbetsplatsen som finns i dag. Utskottet som inte har något att erinra mot regeringens förslag föreslår att riksdagen med avslag på motion 1981/82: 76 yrkande 9 godkänner vad som i propositionen har förordats om yrkesintroduktionen.

**4. Samverkan mellan vissa myndigheter**

Enligt SÖ:s utvärderingsrapport fungerar samarbetet mellan arbetsmarknadsstyrelsen (AMS) och SÖ väl, när det gäller att ge arbetsmarknadsinformation i skolorna och att medverka i syo-fortbildningen. I fråga om uppföljningsarbetet och praktikplatsackvisitionen kan enligt SÖ samverkan förbättras. Mot bakgrund av det utökade behovet av platser för prao har AMS för regeringen aktualiserat frågan om ansvaret för ackvisitionen av sådana platser. I skrivelse den 21 augusti 1981 föreslår AMS att arbetsförmedlingen även fortsättningsvis skall ha det samlade ansvaret för ackvisitionen under förutsättning att arbetsfördelningen mellan arbetsförmedling och skola blir klarlagd. Skrivelsen kommer inom kort att behandlas inom regeringskansliet. Föredragande statsrådet finner i avvaktan på detta inte anledning att nu föreslå någon ändring av den nuvarande ansvarsfördelningen.

Utskottet ansluter sig till vad föredragande statsrådet har anfört om ansvarsfördelningen mellan skol- och arbetsmarknadsmyndigheter avseende syo inkl. anskaffning av prao-platser. Utskottet förutsätter således att nuvarande regler om ansvaret för ackvisition av platser för prao skall gälla t. v.

Riksdagen bör lägga till handlingarna vad som anmälts i propositionen.

Enligt riksdagsbeslutet år 1971 om syo skulle SÖ svara för tryckt informationsmaterial och läromedel beträffande ämnes- och linjeval i grundskola och gymnasieskola, kompetensfrågor m. m. samt för tjänstematerial i syo-frågor (skolområdet). AMS skulle svara för tryckt informationsmaterial om yrken, arbetsmarknad, utbildningsväsende utanför grund- och gymnasieskola m. m. samt för tjänstematerial i syo-frågor (arbetsmarknadsområdet) till arbetsmarknadsverkets personal och till skolans syo-funktionärer. I sin utvärderingsrapport har SÖ inget att anföra mot denna ansvarsfördelning.

Enligt statsrådets mening finns det ingenting som talar för en ändring av de nuvarande principerna för ansvarsfördelningen mellan SÖ och AMS vad gäller produktion och distribution av tryckt informationsmaterial.

Riksdagen bör utan erinran lägga till handlingarna vad som i propositionen anmälts om ansvarsfördelningen mellan SÖ och AMS i fråga om produktion och distribution av tryckt informationsmaterial.

## 5. Tjänstekonstruktion. Vissa utbildningsfrågor

Det finns f. n. två olika slag av tjänster för fullgörande av syo-funktionen. Den som normalt svarar för syo är en kommunalt anställd funktionär, en syo-konsulent, som ägnar sig uteslutande åt syo inom skolväsendet. Undervisning kan inte ingå i syo-konsulenttjänst. Vid sidan av systemet med syo-konsulenttjänster finns det kvar ett äldre system med yrkesvalslärare i grundskolan. De har, i likhet med övriga lärare, statligt reglerade tjänster. Yrkesvalslärartjänsterna är till sin konstruktion lärartjänster med nedsatt undervisningsskyldighet.

Av enkäter som SÖ har genomfört framgår bl. a. att syo-konsulenterna har sin tjänstgöring uppsplittrad på fler skolenheter än yrkesvalslärarna, att yrkesvalslärarna arbetar deltid i betydligt lägre grad än syo-konsulenter och att deltidsarbetande syo-konsulenter oftast har ofrivilliga deltidstjänster beroende på att tjänsten i fråga har utlysts som deltid. Syo-personal med tjänstgöring förlagd till flera skolenheter medför enligt SÖ:s mening administrativt merarbete och svårigheter att uppfylla krav på kontinuerliga insatser. Det är också svårt för denna personal att ingå i lärarkollegiet.

De krav beträffande *tjänstekonstruktionen* som med eftertryck har framförts från remissinstansernas sida har varit att den skall medge minst en tjänst per skola, att det inte skall finnas tjänster som delas mellan flera skolenheter och att det ej heller skall förekomma ofrivilliga deltidstjänster.

Erfarenheterna från försöksverksamheten med en specialistfunktion för syon har enligt statsrådets mening klart visat att den avsedda pedagogiska anknytningen till undervisningen inte har kunnat förverkligas. Enligt statsrådets uppfattning är det vidare uppenbart, bl. a. att nackdelarna med uppsplittring av en hel syo-tjänst på flera skolenheter varit större än de fördelar som vunnits genom att denna syo-specialist kunnat ägna sig enbart åt syo-frågor. Föredraganden anser att syo-funktionärerna i grund- och gymnasieskola bör ges en starkare organisatorisk anknytning till undervisningen så att syo-uppgiften kan kombineras med undervisning. Sålunda föreslås i propositionen att för syo-verksamheten skall finnas statligt reglerade tjänster i grundskola och i gymnasieskola, vilket innebär att löneförmåner m. m. för tjänsten skall fastställas under medverkan av regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer. I denna tjänst skall undervisning kunna räknas in. Enligt statsrådets bedömning bör huvudinnehållet i tjänstgöringen vara syo-verksamhet. Det framhålls i propositionen att det

bör vara möjligt att inrätta statligt reglerade tjänster som innefattar endast syo.

Arbetstidsregleringen för de nya tjänsterna bör enligt propositionen anpassas till vad som redan nu gäller för syo-personalen. Arbetstiden föreslås vara totalreglerad och vid heltidstjänstgöring omfatta 40 timmar i veckan. Regeringen föreslår att den nya organisationen i fråga om tjänster skall börja tillämpas den 1 juli 1983.

Föredragande statsrådet avvisar förslag som har framkommit under remissbehandlingen att syo-funktionärerna skall utgöra en allmän pedagogisk resurs. Detta skulle, menar föredraganden, innebära en helt ny typ av lärartjänst inom skolans ram. En allmän resurslärare måste kunskapsmässigt gripa över hela skolans område, vilket skulle innebära att man ställer orimligt höga krav på vederbörande.

Samhällskunskap är enligt propositionen det undervisningsämne som naturligt anknyter till syo. Statsrådet anser emellertid att även andra ämnen bör komma i fråga vid tjänstekombinationer, både av pedagogiska och framför allt av tjänsteorganisatoriska skäl. Det finns därvid särskild anledning att framhålla betydelsen av de naturvetenskapligt-tekniskt inriktade ämnena. Jämte syo-utbildning och ämnesutbildning bör en framtida syofunktionärsutbildning även innehålla praktisk-pedagogisk utbildning. Behörig till statligt reglerad tjänst som syo-funktionär bör enligt statsrådets mening vara den som har genomgått utbildningslinje där syo ingår enligt de förslag som regeringen senare återkommer med.

Utbildning och *fortbildning* av syo-funktionärerna bör enligt föredragande statsrådets mening finansieras inom ramen för de resurser som f. n. ställs till förfogande för utbildning för undervisningsyrken resp. det nya statsbidraget till lokalt utvecklingsarbete (jfr prop. 1980/81: 97).

I motion 1981/82: 76 (yrkande 6) avvisas förslaget att nya syo-tjänster enbart omfattande syo skall få inrättas. Det är enligt motionärerna väsentligt att syo-funktionärerna i sina tjänster har en kombination av syoverksamhet och undervisning.

Enligt utskottets uppfattning kan det i vissa fall – det kan vara fråga om en stor skolenhet eller speciella förutsättningar hos tjänsteinnehavaren – för skolenheten vara lämpligt att man inrättar en tjänst med enbart syouppgifter. Det kan också gälla en syo-konsulent som redan nu innehar tjänst och inte har möjlighet att vidareutbilda sig i något undervisningsämne. I sådana fall bör skolstyrelsen kunna besluta om inrättande av syotjänst med enbart syo-uppgifter. Med hänvisning till det anförda avstyrker utskottet motion 1981/82: 76 yrkande 6.

Enligt motion 1981/82: 73 bör det vid sidan om syo-konsulenttjänster med enbart syo-uppgifter finnas tjänster vari ingår annan verksamhet i skolan, inkl. undervisning. Även om möjlighet finns att fylla ut syo-tjänsten med undervisning, bör enligt motionärerna syon vara det helt dominerande i tjänsten. Motionärerna är tveksamma till att utöka syo-funktionä-

rernas grundutbildning genom att tillföra alla ett undervisningsämne. Varken konsekvenserna härav för grundutbildningens totala längd eller för nödvändiga omprioriteringar inom ramen för nuvarande personalutbildningsresurser är belysta i propositionen. Motionärerna anför vidare att det inte har utretts hur den nya tjänstetypen skall kunna kombineras med arbete inom den kommunalt reglerade verksamheten i skolan. Motionärerna hemställer att riksdagen återförvisar förslaget om statligt reglerade tjänster för syo-konsulenter samt begär nytt förslag av regeringen för att bl. a. klarlägga hur syo-tjänster skall kunna kombineras med bl. a. undervisning och klarlägga möjligheten att i en kommunalt reglerad tjänst kombinera syo- och undervisningsverksamhet liksom för- och nackdelar med kommunalt resp. statligt reglerad syo-konsulenttjänst (yrkande 2 i denna del).

Enligt motion 1981/82: 76 bör riksdagen uttala att syo-tjänsterna bör konstrueras med stor flexibilitet beträffande kombinationen av syo-verksamhet och undervisning (yrkande 7).

Enligt motion 1981/82: 73 medför regeringens förslag stora omprioriteringar inom fortbildningsanslaget. De föreslagna förändringarna anses inte kunna finansieras inom ramen för nuvarande anslag. Regeringens förslag avseende syo-konsulenternas fortbildning bör därför återförvisas (yrkande 2 i denna del) och ett nytt förslag begäras. I motion 1981/82: 77 yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att regeringen bör beakta i motionen anförda synpunkter, nämligen att tillgängliga medel inte täcker den i propositionen angivna utbildningskompletteringen för syo-funktionärerna som kommer att behövas.

Utskottet delar den uppfattning som kommit till uttryck i propositionen att undervisning i ämne i fortsättningen skall ingå som en del av syo-tjänsten. I och med att undervisning i ämne införs som en reguljär del av syo-tjänsten bör enligt utskottets uppfattning statligt reglerade tjänster inrättas för syo-funktionen i grundskolan och i gymnasieskolan. De bör konstrueras i huvudsaklig överensstämmelse med regeringens förslag. Riktlinje för anordnandet av tjänster bör vara att större delen av tjänsten utgörs av syo-uppgifter. Övervägaden av främst praktisk natur bör vara vägledande för hur stor omfattning undervisningsdelen av en tjänst skall ha. Det kan exempelvis gälla skolenhetens storlek eller arbetsorganisatoriska problem. Kravet i motion 1981/82: 76 om stor flexibilitet bör därför vara tillgodosett utan att riksdagen gör något särskilt uttalande därom. Utskottet ser vidare inget principiellt hinder i att tjänsten omfattar en del, vars verksamhet regleras av bestämmelser i skolförordningen och läroplanen, och en del som omfattar sådan verksamhet som helt faller utanför ramen för statlig reglering, såsom sekreteraruppgifter i det lokala planeringsrådet. Det kan vara på sin plats att här erinra om vad som redan nu gäller för hemspråkslärare och speciallärare såvitt avser möjlighet att tjänstgöra i annan verksamhet än sådan som lyder under skolstyrelsen.

Vidare får i musiklärartjänst i grundskolan ingå fyllnadstjänstgöring vid kommunal musikskola.

Utskottet, som således tillstyrker vad som i propositionen förordats om statligt reglerade tjänster för syo-funktionen i grundskolan och i gymnasieskolan samt för uppföljande syo, föreslår att riksdagen avslår motion 1981/82: 73 yrkande 2 i denna del samt motion 1981/82: 76 yrkande 7.

Utskottet föreslår att riksdagen beslutar att den nya organisationen i fråga om tjänster skall börja tillämpas den 1 juli 1983.

Enligt utskottets mening är det rimligt att räkna med att insatserna för syo-funktionärernas utbildningskomplettering fördelas på ett antal år. Utskottet erinrar om att den nya organisationen i fråga om tjänster enligt propositionen skall börja tillämpas först den 1 juli 1983. Fortbildningsverksamheten bör sålunda kunna påbörjas ett år före reformens start. Utskottet delar regeringens uppfattning att fortbildningen av syo-funktionärerna bör finansieras inom ramen för de resurser som f. n. ställs till förfogande för lärarfortbildning.

Utskottet anser det inte befogat att riksdagen gör det i motion 1981/82: 77 yrkade uttalandet, varför motionen bör avslås.

Då utskottet inte har något att erinra mot vad som i propositionen anförts beträffande fortbildning av syo-konsulenter, avstyrks motion 1981/82: 73 yrkande 2 i denna del.

Riksdagen bör lägga till handlingarna vad som i propositionen har anmälts i denna fråga.

Vissa frågor rörande syo-funktionärernas utbildning behandlas i tre motioner.

I motion 1980/81: 548 krävs en förstärkning av syo-konsulenternas och yrkesvägledarnas utbildning inom den tekniska sektorn. Som ett led i jämställdhetsarbetet på skolans område krävs i motion 1980/81: 1713 (yrkande 3) en översyn av syo-konsulenternas utbildning med hänsyn till deras avgörande roll när det gäller att bryta den könsuppdelade arbetsmarknaden. I motion 1981/82: 74 förordas att det för tillträde till den nya syo-funktionärsutbildningen skall krävas en tidigare yrkeserfarenhet av minst samma omfattning som till den nuvarande utbildningen.

Beträffande en förstärkning av syo-konsulenternas utbildning inom den tekniska sektorn förutsätter utskottet att detta behov beaktas vid kursplaneutformningen inom högskolan. Vidare ansluter sig utskottet till vad som i propositionen anförts om jämställdhetsfrågorna och räknar med att dessa får erforderligt utrymme i kursplanerna. Beträffande kraven på arbetslivserfarenhet för tillträde till studie- och yrkesorienteringslinjen utgår utskottet från att någon minskning avseende tid för yrkesverksamhet i förhållande till nuläget ej kommer att ske vid de förändringar av syo-funktionärsutbildningen som kommer att bli aktuella.

Med hänvisning till vad utskottet här har anfört avstyrks motionerna 1980/81: 548, 1980/81: 1713 yrkande 3 och 1981/82: 74 yrkande 4.

## 6. Statsbidrag

Det nuvarande statsbidraget till syo utgår ur ett särskilt anslag under nionde huvudtiteln (C.9 Bidrag till studie- och yrkesorientering m. m.). Bidraget tillfaller kommuner med ett visst belopp, som beräknas schablonmässigt på elevunderlaget för verksamheten.

För grundskolans del förordas i propositionen att statsbidraget i fortsättningen bör knytas till det allmänna statsbidraget till grundskolan. Detta bör ske genom en höjning av den icke undervisningsanknutna delen av förstärkningsresursen som utgår direkt till kommunerna. I gengäld slopas det nuvarande särskilda statsbidraget för syo-verksamhet. Vidare bör statsbidraget till uppföljande syo samt till de lokala planeringsråden också föras över till förstärkningsresursen. Den del av tilläggsbidraget som har beräknats för kostnaderna för yrkesvalslärarnas nedsättning av undervisningsskyldigheten för syo bör likaså föras över till förstärkningsresursen. Vid genomförandet av dessa åtgärder bör enligt föredragande statsrådet en reglering ske av hur stor del av förstärkningsresursen som minst skall användas för syo-verksamhet av nyssnämnda slag. Denna miniminivå bör motsvara nuvarande syo-insatser. Täckningen av den del av syo-funktionärens lön som svarar mot hans eller hennes undervisning får ske som för övriga lärare, dvs. i huvudsak via basresursen.

Beträffande gymnasieskolan föreslås att bidraget knyts till statsbidraget för driften av gymnasieskolor och utformas på så sätt att kostnaderna för staten förblir desamma som idag.

Regeringen föreslår att de nya principerna för statsbidrag skall gälla för tiden fr. o. m. den 1 juli 1982.

Statsbidraget för syo-verksamheten föreslås i motion 1981/82: 74 få en sådan utformning att elever med särskilda behov och svårigheter garanteras särskilda syo-insatser. Vidare kan motionärerna inte acceptera att det särskilda statsbidraget för uppföljande syo upphör och läggs in i förstärkningsresursen (yrkandena 2 och 3). Mot bakgrund av regeringens förslag att statsbidraget till syo skall ingå i förstärkningsresursen bör enligt motion 1981/82: 76 kommunerna medges en betydande frihet i dispositionen av resurserna. Motionärerna ifrågasätter härvid behovet av centrala anvisningar om att ett lokalt planeringsråd skall finnas i varje kommun. De förordar att skolstyrelserna själva får välja former för kontakten mellan skola och arbetsliv (yrkande 8).

Utskottet erinrar om att den grundläggande principen för det nuvarande statsbidragssystemet för grundskolan är att resurserna skall fördelas efter behoven i skolorna. Det nya system för statsbidrag till syo-verksamhet som regeringen nu föreslår är avsett att ytterligare underlätta en sådan fördelning. Utskottet har i det föregående haft anledning att erinra om skolans ansvar för elever med särskilda behov. Dit hör elever som skolan bedömer behöva särskilda vägledningsinsatser, antingen de skall sättas in före den obligatoriska skolgångens slut eller efter. Vad gäller kontakterna

mellan skolan och arbetslivet äger självklart skolstyrelserna frihet att välja de former de finner lämpliga. Detta får emellertid inte medföra att man avskaffar de lokala planeringsråden som ett forum för kontaktverksamheten. Skolstyrelsen skall enligt skollagen (16 a §) utse planeringsråd med uppgift att biträda styrelsen i frågor som rör utbildningens anknytning till arbetslivet. Med hänvisning till det anförda anser utskottet att motionerna 1981/82: 74 yrkande 2 i denna del och yrkande 3 samt 1981/82: 76 yrkande 8 bör avslås. Riksdagen bör godkänna de principer för statsbidrag till syo som förordats i propositionen. Utskottet tillstyrker att de bör gälla för tiden fr. o. m. den 1 juli 1982.

## 7. Övergångsåtgärder

Beträffande de personer som nu tjänstgör som syo-konsulenter förordar föredragande statsrådet att formell behörighet för syo-delen av den nya tjänsten skall den ha som har en fullgjord syo-utbildning om minst 40 poäng. Deras ämnesteoretiska och praktisk-pedagogiska utbildning bör enligt statsrådets mening i största möjliga utsträckning anordnas så att den kan genomföras på deltid. Lön med B-avdrag vid tjänstledighet för studier bör också under vissa förutsättningar kunna komma i fråga.

Det bör vidare ankomma på regeringen att avgöra om några föreskrifter behövs i fråga om i vilken takt de nya tjänsterna skall inrättas.

De som nu innehar yrkesvalslärartjänst bör enligt propositionen få behålla dem.

Beträffande syo-verksamheten i särskolan avvaktar regeringen med ställningstagande till dess remissbehandlingen av omsorgskommitténs betänkande (SOU 1981: 26) Omsorger av vissa handikappade är avslutad.

Syo-verksamhet vid kommunal vuxenutbildning bör övergångsvis ha kvar nuvarande organisation till dess att regeringen tar ställning till kommande förslag från kommittén (U 1978: 04) om kommunal vuxenutbildning.

Utskottet har inte något att erinra mot vad som i propositionen har anförts om övergångsåtgärder. Riksdagen bör bemyndiga regeringen att vidta de övergångsåtgärder som behövs.

## 8. Hemställan

Utskottet hemställer

1. att riksdagen beträffande uttalande om kvaliteten på den praktiska arbetslivsorienteringen avslår motion 1981/82: 76 yrkande 1,
2. att riksdagen beträffande handlingsprogram för praktisk arbetslivsorientering m. m. med avslag på motion 1981/82: 76 yrkande 2 godkänner vad som förordats i proposition 1981/82: 15,

3. att riksdagen beträffande försök med rullande praktisk arbetslivsorientering avslår motion 1981/82: 74 yrkande 1,
4. att riksdagen beträffande uttalande om statens och landstingens ansvar för platser till den praktiska arbetslivsorienteringen avslår motion 1981/82: 76 yrkande 3,
5. att riksdagen beträffande studie- och yrkesorientering i förskolan och på lågstadiet avslår motion 1980/81: 733,
6. att riksdagen beträffande vägledning i det lokala syo-arbetet m. m. med avslag på motionerna 1981/82: 73 yrkande 1 och 1981/82: 76 yrkande 4 godkänner vad som förordats i proposition 1981/82: 15,
7. att riksdagen beträffande syo för elever med särskilda behov m. m. med avslag på motion 1981/82: 74 yrkande 2 i denna del godkänner vad som förordats i proposition 1981/82: 15,
8. att riksdagen beträffande komplettering i vissa avseenden av riktlinjerna för skolans arbetslivsförberedelse avslår motion 1981/82: 75,
9. att riksdagen i övrigt godkänner vad som i proposition 1981/82: 15 förordats om skolans arbetslivsförberedelse,
10. att riksdagen med avslag på motion 1981/82: 74 yrkande 2 i denna del lägger till handlingarna vad som i proposition 1981/82: 15 har anmälts om syo för invandrarelever,
11. att riksdagen med avslag på motion 1981/82: 76 yrkande 5 godkänner vad som förordats i proposition 1981/82: 15 om intagning till gymnasieskolan på grundval av höstterminsbetyg i årskurs 9 samt att riksdagen beträffande anpassning av skolarbetet under vårterminen i årskurs 9 med bifall till motion 1981/82: 73 yrkande 3 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,
12. att riksdagen med avslag på motion 1981/82: 76 yrkande 9 godkänner vad som i fråga om yrkesintroduktion i proposition 1981/82: 15 har förordats om en prövning av andra alternativ efter varje tioveckorsperiod,
13. att riksdagen lägger till handlingarna vad som i proposition 1981/82: 15 har anmälts om ansvarsfördelningen mellan skol- och arbetsmarknadsmyndigheterna avseende syo,
14. att riksdagen lägger till handlingarna vad som i proposition 1981/82: 15 har anmälts om ansvarsfördelningen mellan skolöverstyrelsen och arbetsmarknadsstyrelsen i fråga om produktion och distribution av tryckt informationsmaterial,
15. att riksdagen beträffande syo-tjänster med enbart syo avslår motion 1981/82: 76 yrkande 6,
16. att riksdagen med avslag på motionerna 1981/82: 73 yrkande 2 i denna del och 1981/82: 76 yrkande 7 godkänner att för syo-funktionen i grundskolan och gymnasieskolan samt för uppföl-

jande syo konstrueras statligt reglerade tjänster i huvudsaklig överensstämmelse med vad som har förordats i proposition 1981/82: 15 samt beslutar att den nya organisationen i fråga om tjänster skall börja tillämpas den 1 juli 1983,

17. att riksdagen med avslag på motionerna 1981/82: 73 yrkande 2 i denna del och 1981/82: 77 lägger till handlingarna vad som i proposition 1981/82: 15 har anmälts om fortbildning av syo-konsulenter,
18. att riksdagen beträffande förstärkning av syo-konsulenternas och yrkesvägledarnas utbildning inom den tekniska sektorn avslår motion 1980/81: 548,
19. att riksdagen beträffande viss översyn av syo-konsulenternas utbildning avslår motion 1980/81: 1713 yrkande 3,
20. att riksdagen beträffande uttalande om visst förkunskapskrav för tillträde till syo-funktionärsutbildning avslår motion 1981/82: 74 yrkande 4,
21. att riksdagen med avslag på motionerna 1981/82: 74 yrkande 2 i denna del och yrkande 3 samt 1981/82: 76 yrkande 8 godkänner de principer för statsbidrag till syo som har förordats i proposition 1981/82: 15,
22. att riksdagen med bifall till proposition 1981/82: 15 beslutar att de nya principerna för statsbidrag skall gälla för tiden fr. o. m. den 1 juli 1982,
23. att riksdagen med bifall till proposition 1981/82: 15 bemyndigar regeringen att vidta de övergångsåtgärder som behövs.

Stockholm den 3 december 1981

På utbildningsutskottets vägnar
STIG ALEMYR

*Närvarande vid ärendets slutbehandling:* Stig Alemyr (s), Hans Nyhage (m), Bengt Wiklund (s), Jörgen Ullenhag (fp), Lars Gustafsson (s), Rune Rydén (m), Helge Hagberg (s), Sven Johansson (c), Lennart Bladh (s), Lena Hjelm-Wallén (s), Kerstin Göthberg (c), Ylva Annerstedt (fp), Lars Svensson (s), Sigvard Persson (c) och Göran Allmér (m).

## Reservationer

### 1. Vägledning i det lokala syo-arbetet m. m. (mom. 6)

Stig Alemyr, Bengt Wiklund, Lars Gustafsson, Helge Hagberg, Lennart Bladh, Lena Hjelm-Wallén och Lars Svensson (alla s) anser

*dels* att den del av utskottets yttrande som på s. 8 börjar "Om kommunerna" och på s. 9 slutar "yrkande 4" bort ha följande lydelse:

Kommunen har ansvaret för att alla elever i så stor utsträckning som möjligt får den hjälp de behöver. Mot bakgrund härav bör det slås fast att rätten till syo och vägledning gäller alla elever. Därutöver är behovet av hjälp och stöd större hos vissa elevgrupper såsom elever med fysiska, psykiska eller sociala handikapp.

Utskottet kan konstatera att erfarenheterna av den fria resursanvändningen i grundskolan visar att just de elever som har behov av specialundervisning får en allt mindre del av förstärkningsresursen. I syfte att förebygga en likartad utveckling när det gäller syo-funktionärernas vägledningsinsatser, bör SÖ i sitt utvecklingsarbete enligt utskottets uppfattning bl. a. uppmärksamma de problem som hänger samman med fördelningen av vägledningsinsatserna. Regeringen bör sålunda uppdra åt SÖ att utarbeta modeller som stöd för det lokala arbetet med fördelning av syo-resurserna.

I proposition 1973: 34 om studie- och yrkesorientering i grundskola och gymnasieskola uttalades att syo bör motverka sådana begränsningar i yrkesvalet som t. ex. beror på social bakgrund, kön, bristande motivation att analysera sin situation, även om detta leder till ifrågasättande av ett beslut som eleven fattat och gör valet svårare eftersom de upplevda alternativen ökar. Utskottet anser i likhet med motionärerna att erfarenheterna talar för en starkare betoning av syo-funktionärens uppgift att göra klart för eleven var rekryteringsbehoven eller de vakanta utbildningsplatserna finns. Även dessa frågor om avvägningen i vägledningsarbetet bör tas upp i ett uppdrag från regeringen till SÖ.

Med hänvisning till vad utskottet här har anfört föreslår utskottet att riksdagen med avslag på motion 1981/82: 76 yrkande 4, med anledning av proposition 1981/82: 15 och med bifall till motion 1981/82: 73 yrkande 1 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet har anfört om centralt utarbetade modeller för det lokala arbetet med syo.

*dels* att utskottets hemställan under 6 bort ha följande lydelse:

6. att riksdagen beträffande vägledning i det lokala syo-arbetet m. m. med avslag på motion 1981/82: 76 yrkande 4, med anledning av proposition 1981/82: 15 och med bifall till motion 1981/82: 73 yrkande 1 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

**2. Intagning till gymnasieskolan på grundval av höstterminsbetyget i årskurs 9 (mom. 11)**

Hans Nyhage, Rune Rydén och Göran Allmér (alla m) anser

*dels* att den del av utskottets yttrande som på s. 11 börjar "Riksdagen uttalade" och på s. 12 slutar "har anfört" bort ha följande lydelse:

I proposition 1978/79: 180 uttalade föredragande statsrådet beträffande intagning till gymnasieskolan på grundval av höstterminsbetyget i årskurs 9 att en så bred försöksverksamhet som möjligt var angelägen. I avvaktan på resultaten av försöksverksamheten var statsrådet emellertid inte beredd att vid det då aktuella tillfället förorda beslut om övergång till höstterminsintagning. Utbildningsutskottet fann i likhet med föredragande statsrådet det synnerligen angeläget med en så bred försöksverksamhet som möjligt.

Utskottet har inhämtat att 29 kommuner deltog i försöksverksamheten inför innevarande läsår. Av dessa ingår 18 kommuner i en utvärderingsrapport som SÖ i skrivelse den 27 oktober 1981 har överlämnat till regeringen. Av rapporten framgår att flertalet av de i rapporten ingående kommunerna deltar första året i försöket.

Utskottet konstaterar att försöksverksamheten ännu är av begränsad omfattning. Mot bakgrund av den korta tid som försöket har pågått i flertalet av de berörda kommunerna har ingen samlad utvärdering i egentlig bemärkelse ägt rum. Med tanke på de stora konsekvenser för elever och personal som en intagning till gymnasieskolan på grundval av höstterminsbetyget i årskurs 9 får bör riksdagen enligt utskottets mening avvakta med ett definitivt ställningstagande till reformen till dess att en samlad utvärdering av ifrågavarande försöksverksamhet redovisats för riksdagen.

Med anledning härav bör riksdagen beträffande intagning till gymnasieskolan på grundval av höstterminsbetyget i årskurs 9 med bifall till motion 1981/82: 76 yrkande 5 och med avslag på proposition 1981/82: 15 och motion 1981/82: 73 yrkande 3 som sin mening ge regeringen till känna vad utskottet anfört.

*dels* att utskottets hemställan under 11 bort ha följande lydelse:

11. att riksdagen beträffande intagning till gymnasieskolan på grundval av höstterminsbetyget i årskurs 9 samt anpassning av skolarbetet under vårterminen i årskurs 9 med bifall till motion 1981/82: 76 yrkande 5 och med avslag på proposition 1981/82: 15 och motion 1981/82: 73 yrkande 3 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

### 3. Syo-tjänster med enbart syo (mom. 15)

Hans Nyhage, Rune Rydén och Göran Allmér (alla m) anser

*dels* att den del av utskottets yttrande som på s. 15 börjar "Enligt utskottets" och slutar "yrkande 6" bort ha följande lydelse:

Med tanke på den förtrogenhet med skolans övriga arbete och den kännedom om eleverna som en syo-funktionär bör kunna få genom att jämte sin syo-verksamhet också undervisa i ämne är det enligt utskottets uppfattning så viktigt att en undervisningsdel alltid ingår i syo-tjänsten att tjänster med enbart syo inte bör få inrättas.

Riksdagen bör sålunda beträffande tjänster med enbart syo med bifall till motion 1981/82: 76 yrkande 6 som sin mening ge regeringen till känna vad utskottet anfört.

*dels* att utskottets hemställan under 15 bort ha följande lydelse:

15. att riksdagen beträffande syo-tjänster med enbart syo med bifall till motion 1981/82: 76 yrkande 6 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

### 4. Konstruktionen av tjänster för syo-funktionen i grundskolan och gymnasieskolan samt för uppföljande syo m. m. (mom. 16—17)

Stig Alemyr, Bengt Wiklund, Lars Gustafsson, Helge Hagberg, Lennart Bladh, Lena Hjelm-Wallén och Lars Svensson (alla s) anser

*dels* att den del av utskottets yttrande som på s. 16 börjar "Utskottet delar" och på s. 17 slutar "denna fråga" bort ha följande lydelse:

Utskottet delar föredragandens uppfattning att tjänsteunderlaget för syo-konsulenter måste breddas så att inga ofrivilliga deltidstjänster skapas och så att varje skolenhet får minst en syo-tjänst. Detta kan åstadkommas genom att syo-funktionen kombineras bl. a. med undervisning. Utskottet vill dock i likhet med motion 1981/82:73 slå vakt om syo-konsulenterna som personer i skolan med specialistkunskaper om arbetslivet.

Enligt utskottets uppfattning borde regeringen i propositionen närmare ha klargjort innehållet i de nya syo-tjänsterna och vad syo-konsulenternas undervisningsinsatser skall bestå i. Utskottet anser att frågan om hur syo och undervisning skall kunna kombineras bör utredas mera noggrant. Regeringen bör sålunda återkomma med förslag som närmare klargör hur syo-tjänster skall kunna kombineras med undervisning och annan verksamhet i skolan än syo. Möjligheten att i en kommunalt reglerad tjänst kombinera syo med undervisningsverksamhet bör undersökas. Vidare bör för- och nackdelar med kommunalt resp. statligt reglerad syo-konsulenttjänst närmare belysas. Regeringen bör också lägga fram förslag om en grundutbildning som svarar mot tjänstekonstruktionen, liksom omfattningen och innehållet i den fortbildning som krävs. Också kostnaderna för denna omläggning bör presenteras.

Utskottet anser att riksdagen bör få tillfälle att i ett sammanhang ta ställning till samtliga viktigare frågor som rör tjänstekonstruktionen för syo-konsulenter. Regeringens förslag bör föreligga i så god tid att den nya organisationen kan träda i kraft den 1 juli 1983.

Utskottet föreslår att riksdagen beträffande konstruktionen av tjänster för syo-funktionen i grundskolan och gymnasieskolan och för uppföljande syo samt den nya organisationens ikraftträdande med avslag på proposition 1981/82: 15 och motion 1981/82: 77 och med bifall till motion 1981/82: 73 yrkande 2 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört. Utskottet bör samtidigt avslå yrkande 7 i motion 1981/82: 76.

*dels* att utskottets hemställan under 16 och 17 bort ha följande lydelse:

16. att riksdagen beträffande konstruktionen av tjänster för syo-funktionen i grundskolan och i gymnasieskolan samt för uppföljande syo med avslag på proposition 1981/82: 15 och motion 1981/82: 76 yrkande 7 och med bifall till motion 1981/82: 73 yrkande 2 i denna del som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört samt beslutar att den nya organisationen i fråga om tjänster skall börja tillämpas den 1 juli 1983,
17. att riksdagen beträffande fortbildning av syo-konsulenter med avslag på proposition 1981/82: 15 och motion 1981/82: 77 och med bifall till motion 1981/82: 73 yrkande 2 i denna del som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

## Särskilt yttrande

### Statsbidrag till syo

Stig Alemyr, Bengt Wiklund, Lars Gustafsson, Helge Hagberg, Lennart Bladh, Lena Hjelm-Wallén och Lars Svensson (alla s) anför:

För att syons mål och program skall kunna förverkligas krävs utökade personella och ekonomiska resurser.

Ungdomarnas svåra situation på arbetsmarknaden ställer större krav på ytterligare syo-insatser. Detta gäller speciellt för elever med särskilda behov av hjälp och vägledning exempelvis invandrare och handikappade.

De vidgade arbetsuppgifter som nu läggs på syon förutsätter enligt vår mening förstärkningar av resurserna. Om denna resursförstärkning uteblir kommer inte intentionerna i propositionen att kunna förverkligas. Det är beklagligt att regeringen inte nu varit beredd att föreslå detta.

Norstedts Tryckeri, Stockholm 1981